

UOT - 811.11-112

HEYDƏR QULİYEV*

“MƏNA” PROBLEMİNİN TƏDQIQI

XÜLASƏ

Semantika son dövrlərə qədər yalnız sözün mənasından bəhs etdiyi halda, koqnitiv dilçilik mənanı dil formalarına bağlı mental representasiya vahidləri kimi götürür, tək sözləri deyil, digər dil vahidlərini də öyrənməyi qarşısına məqsəd qoyur. Məna problemi, bir tərəfdən, mənanın yadda saxlanması, digər tərəfdən ətraf aləmə münasibətin ifadəsi yolları ilə bağlıdır. Bizim dil sərəştərimiz sözləmləri məna daşıyan vahidlər kimi başa düşməyə imkan verir. Söz digər dil işarələri kimi iki plana malikdir. İfadə planı və məzmun planı. Sözün ifadə planı adətən leksik məzmun planı isə leksik anlayış adlandırılır. Leksik anlayış düşüncə məhsulu hesab edilir. Mübahisələrə səbəb olan sözün məzmun planıdır. Dilin vəzifəsi dil vahidlərinin mənasından yararlanaraq fikri ifadə etmək, fikir mübadiləsi etməkdir. Sözlərin məna ifadə etməsi fikri, dili nəzəri olaraq işə necə tətbiq etməyimiz baxımından o qədər vacib, dil və davranış nəzəriyyələri üçün əhəmiyyəti o qədər böyükdür ki, bu məsələni həll etməyə çalışan hər hansı bir tədqiqat dilçilik və fəlsəfi anlamda olma riskini daşıyır. Sözün mənasının bir çox aspektləri barədə çox şey söylənilib. Məna anlayışı və linqvistik məna müxtəlifdir və buna görə də onların tərifləri olduqca problemlidir. Bu problem təhlil, təsvir və tərifə müxtəlif yanaşma ilə özünü göstərir. Elm adamları məna və linqvistik mənaya fərqli yanaşmalara malikdirlər. Bu məqalədə bu kimi məsələləri aydınlaşdırmağa cəhd edəcəyik.

Açar sözlər: məna, mənanın növləri, dil dəyərliliyi, koqnitiv məna, məna çalarları, uzual məna, okkazial məna.

Giriş: Söz digər dil işarələri kimi iki plana malikdir. İfadə planı və məzmun planı. Sözün ifadə planı adətən leksik məzmun planı isə leksik anlayış adlandırılır. Leksik anlayış düşüncə məhsulu hesab edilir. Mübahisələrə səbəb olan sözün məzmun planıdır. Dilin vəzifəsi dil vahidlərinin mənasından yararlanaraq fikri ifadə etmək, fikir mübadiləsi etməkdir. Semasiologiya termini yunan mənşəlidir. Yunan dilində “semasio” məna, fikir anlayışını bildirir. Semasiologiya terminini ilk dəfə alman alimi S.X.Reyziq 1839-cu ildə “Latın dili haqqında mühazirələr” toplusunda, onun sinonimi olan semantika sözünü isə M.Breal 1895-ci ildə “Semantik təcrübə” əsərində işlətməmişdir. M.Breal qədər semasiologiyanın obyektini lazımı səviyyədə işıqlandırılmamışdır. A.Şaff Brealı linqvistik semantikanın atası hesab edirdi. Reyziq semasiologiyayı dilçiliyin müstəqil şöbəsi kimi ayırmış və bu şöbənin məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirməyə səy göstərmişdir. Əvvəllər semasiologiya və yaxud semantika sözün mənasını, söz mənasının dəyişmələrini öyrənirdisə, hal-hazırda o öz sərhədlərini genişləndirmişdir. Müasir dövrdə o morfem, söz birləşməsi, frazeologizm, cümlə və s. məna və strukturunu öyrənməklə də məşğuldur.

Məna problemi: Semantik sistemin özəyini *məna* təşkil edir. Sözün maddi varlıqdakı əşya, hadisə və s. əks etdirməsinə onun mənası deyilir. Dildə olan sözlərin çox hissəsi müstəqil məna kəsb edir. Sözün mənası müəyyən tarixi inkişaf prosesində insanın yaradıcı təfəkkürünün məhsulu kimi obyektiv şəkildə meydana çıxır. Akad. A.Qurbanovun bu barədəki fikirləri maraqlıdır: “Dildə sözün ifadə etdiyi bütün mənalarla sözün *məna quruluşu* deyilir. Sözün məna quruluşu eyni zamanda sözün həcmi, *məna sistemi* də adlanır” [Qurbanov: 1985, s. 277]. Məna kateqoriyası məntiqi semantikada aşağıdakı oppozisiyalarla verilir: Freqe məna (bedeutung) və anlam (sinn), Karnap ekstensional (extension) və intensional (intension), Kuayn referensiya (reference) və məna (sense), Çerç denotat (denotatum) və siqnifikat (significatum), Mill adlanan (nominatum) və məna (connotation). Dil mənasının əhəmiyyəti problemi onu tədqiq edən priyom və metodlarla sıx bağlıdır. Məsələ burasındadır ki, vahidin hansı hissəsi dil mənasıdır – dilin lüğət tərkibinə aid olan söz yaxud nitq vahidi kimi sözləm, - məna problemi leksisentrik və tekstosentrik adlandırılan yanaşma tərəfdarları tərəfindən müxtəlif cür həll olunur [Mednikova: 1974, s. 43-109]. Leksisentrik semasiologiya dilin avtonom vahidi kimi mənanın sözün daxili məzmununun ayrılmaz hissəsi olması ideyasından çıxış edir. Söz danışanın

* Azərbaycan Dillər Universiteti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, heyderguliyev@mail.ru

şüurunda möhkəmlənmiş obrazdır. Tekstosentrik semasiologiya isə dil və nitq vəhdətini parçalayan, dilçiliyi nitqdən kənar formal-məntiqi quruluşu öyrənməklə məhdudlaşdıran, əlaqəli mətnə süni şəkildə yaradılan söyləmi tədqiqat obyektidir.

İngilis feili *to mean* (*məna vermək*) – in funksiyasını təhlil edərkən Q.Quays onun iki cür işlədilməsini ayırd edir:

- 1) Təbii işlənmə (natural);
- 2) Qeyri-təbii (non-natural).

Bu feilin **‘təbii’ mənası** özünü bu cümlədə göstərir: *Those spots mean measles*. Bu və bu tipli cümlələr elə qurula bilər ki, *məna vermək* feili iki propozisiya arasında bağlayıcı olsun. **Qeyri-təbii məna** – nı bu cümlə ilə təsvir etmək olar: *Those three rings on the bell (of the bus) mean that the bus is full* (O üç zəng bildirir ki, avtobus doludur). Bu cümlə doğru olmaya da bilər. Məsələn, konduktor səhv edib. Q.Quays bu yolla *to mean* feilinin işlənmə fərqi və məna kateqoriyasının spesifikasiyasını danışmaq aksiyasında danışanın müəyyən məqsədlər güddüyünü axtarır. Bununla da o qeyd edir ki, danışan adresata təkə məlumat vermir, həm də şüurlu şəkildə cəhd edir ki, auditoriya onun məqsədini, məramını bilsin. Məna kateqoriyası ilə danışan subyekt əlaqələndirərək Q.Quays **danışanın mənası** (*utterer’s meaning*) konsepsiyasını formalaşdırmışdır.

“Konsept” termininin dəqiq və əhatəli izahı olmadığı kimi **‘məna’** termini də hələ müfəssəl şəkildə aydınlaşdırılmamışdır. Bu iki terminin eyni mənaya malik olmasını irəli sürmək də bu məsələni asanlaşdırmamışdır. Məna-nın izahından əvvəl C.Layonzun təbirincə desək ‘məna’ nın mənasını bilmək lazımdır. Buna aid belə bir misal vermək olar:

- 1) “Sevgi” sözünün mənası nədir?
- 2) Sevgi – nin mənası nədir?

C.Layonz “Linqvistik Semantika” kitabında aşağıdakı ‘məna’ növlərini göstərir:

- 1) leksik məna;
- 2) qrammatik məna;
- 3) propozisional məna (deskriptiv);
- 4) qeyri-propozisional məna (qeyri-deskriptiv);
- 5) cümlənin mənası;
- 6) söyləmin mənası;
- 7) ekspressiv məna;
- 8) tematik məna.

O, deskriptiv və propozisional terminlərini qismən də olsa alternativ variant kimi “koqnitiv” və “referensial” terminləri ilə əvəz etməyin mümkünliyünü qeyd edir. Sözü mənəsi ilə leksik mənanı eyni mənada işlətmir, kateqorial mənanı qrammatik mənanın bir hissəsi hesab edir. Ekspressiv mənadan isə sosial mənanı ayırır lakin onların bir-birindən asılı olduğunu bildirir.

Burada bizim üçün vacib olan koqnitiv mənadır. C.Layonz deskriptiv mənanı (koqnitiv məna) belə şərh edir: “Deskriptiv mənaya gəldikdə, hamı tərəfindən qəbul olunan bir faktdır ki, dillər deskriptiv mühakimələr üçün işləyə bilər. Belə mühakimələr isə onların ifadə etdikləri propozisiyaların doğru və yanlış olduğunu bildirir. Buna son illərin semantik tədqiqatlarında ön plana çıxmış şərt-həqiqilik semantikasına nəzəriyyəsinə xüsusi diqqət yetirilir” [Layonz: 2014, s.155].

L.Yelmslev F.de Sössürün dil işarələrinin ifadə edən (significant) və ifadə olunan (signifié) terminlərini “ifadə” və “məzmun” planları ilə əvəz edir. İfadə planı dilin xarici cəhətini – məzmunun ifadəsi üçün səs, qrafika və s. cəhətini təşkil edir. Məzmun planı təsəvvürlər dünyasıdır. İfadə planında Yelmslev substansiya və formanı ayırır. Substansiya insanların nitq aparatı tərəfindən tələffüz edilə bilən bütün səslərdir. İfadə forması bu materialı verilmiş dildə istifadə etmək üsuludur. Məzmun planında ifadə planı ilə tam paralellik vardır, yalnız məzmunun substansiyası təsəvvürlərin predmeti ola bilən hər şeydir, məzmun forması isə verilmiş dil üçün xarakterik olan, ideyaların nizama salınması və kombinasiyalar üsuludur. İfadə forması və məzmun forması arasında müəyyən əlaqə vardır. Bu kommutasiya prinsipindən ibarətdir, əgər məzmun planındakı dəyişiklik ifadə planında hər hansı dəyişikliyə səbəb olursa onda o verilmiş dil üçün əhəmiyyətlidir və əksinə əgər ifadə planındakı dəyişiklik məzmun planında hər hansı dəyişikliyə səbəb olursa o da həmçinin həmin dil üçün əhəmiyyətlidir. Əgər iki planın fərqləri arasında kommutasiya yoxdursa onda həmin vahidlərin variantları yaranır. Variantlar bir biri ilə substansiya münasibətində olur və bütün dəyişikliklərdə nə isə bir invariant saxlayır. İfadə planının invariantlarını Yelmslev kenem (fonem) adlandırır. E.Koseriu qeyd edir ki, “Kenemlər” ona görə belə adlanırlar ki, onlar ifadə vahidləri kimi “plerem” adlanan məna vahidlərinə qarşı qoyulurlar (yunan dilində - “dolu”), həm

də ona görə yox ki, guya onların “substansiyası yoxdur”. “Substans” baxımından pleremlər də həmçinin “boş”-durlar, yəni sırf formal vahidlərdir: Onlar yalnız formadır, özü də dil mənasının formaları deyildir. Kenem barədə təsəvvür əldə etmək üçün, deyə bilərik ki, o, yüksək səviyyənin, ümumilikdə fonemi və qrafemi (hərfi) olan səviyyənin vahididir, ortaq olan şey isə müvafiq sistemdə yalnız mövqe ola bilər, yəni əlaqələr qrupu (təxminən təklidə heca düzəldə bilib-bilməmək imkanı; sözdə və ya hecada müəyyən yerlərdə gələ bilmək; başqa vahidlərlə birləşmə yaratmaq). Bu mənada müəyyən bir dildə B kenemi “forma”nın vahididir. (= əlaqələr məcmusu), həmidə dildə ona /b/ fonemi, “b” qrafemi və s. uyğun gələ bilərdi. [Koseriu: 2006, s. 90]. Məzmun planının invariantlarını isə plerem (məna) adlandırır. Dil - bu invariantlar sistemidir. İfadə substansiyası və məzmun substansiyası dilə aid deyil. Onlarla fonetika və semantika məşğul olur, hansı ki, qlossematikaya yardımçı elmlərdir. Yelmslev yazır: “Məzmun və ifadə arasındakı uyğunluq bir planın müəyyən elementi ilə digər planın müəyyən elementi arasında müstəqil uyğunluq deyil, ancaq dil işarələri daha kiçik komponentlərə bölünə bilər. İşarənin belə komponentləri məsələn fonemlərdir, hansı ki, öz – özlüyündə məzmunu malik deyil, ancaq məzmunu malik olan vahidlərdə təşəkkül tapa bilərlər, məsələn sözdə” [Koseriu: 2006, s. 110].

Bu səbəbdən, ifadə planında substansiyadan imtina, səslərdə dil vahidlərinin maddi təcəssümünün öyrənilməsindən imtinaya gətirib çıxarır. Məzmun planında bu dil faktlarından bütün “ekstralingvistik” kənarlaşmaya, dil vahidlərinin real mənasının nəzərə alınmasından imtinaya və yalnız diferensial mənalılığa istinada gətirib çıxarır. Təbii dilin elmdən kənar qalmasına imkan verən bu sxem belə bir nəticə çıxarmağa imkan verir ki, dil vahidləri algebraikdir. Dil real mənalardan (məzmun planında) və real səslənmədən (ifadə planında) asılı olmayan əlaqələr sistemi hesab edilir. Sössürün terminlərinin “işarələnən və işarələyən” terminlərinin, “ifadə planı” və “məzmun planı” ilə əvəz edilməsi də həmçinin dilin maddi substansiyası ilə əlaqəni kəsmək məqsədi daşıyırdı.

F. de Sössürün lingvistik konsepsiyasının vacib məqamlarından biri də *dil dəyərliliyi* məsələsidir. İşarə kimi dil dəyərliliyinin əhəmiyyətini Sössür belə şərh edir: “Sözün dəyərliliyi barədə danışarkən, adətən, hər şeydən əvvəl,

onun anlayışı representasiya etmək xüsusiyyəti haqqında düşüncələr – bu, doğrudan da, dil dəyərliliyinin aspektlərindən biridir” [Sössür: 2003, s. 216]. Sössür *məna* ilə yanaşı *dəyər* anlayışını da işlədir və onların bir-birindən nə ilə fərqləndiyini aşkara çıxarmaq istəyir. “Sistemin tərkibinə daxil olarkən söz yalnız məna ilə deyil, həm də başlıca olaraq dəyərliliklə yüklənir – bu isə tamam başqa şeydir. Bunu təsdiq etmək üçün bir neçə nümunə kifayətdir. Fransız sözü *mouton* ‘qoyun, qoyun əti’ ingilis sözü *sheep* ‘qoyun’ ilə, eyni dəyərliliyə malik olmadan, mənasına görə uyğun gələ bilər. Və bu da bir çox əsasla, o cümlədən ona görədir ki, hazırlanaraq stola qoyulmuş ət parçası barədə danışarkən ingilis *sheep* yox, *mutton* deyəcək. İngiliscə *sheep* ilə fransızca *mouton* arasında dəyərlilik baxımından fərq onunla bağlıdır ki, ingilis *sheep* ilə yanaşı fransızca olmayan başqa söz də var” [Sössür: 2003, s. 218]. Sössür dəyərliliyin *konseptual* və *material* aspektlərini fərqləndirir, “sözdə zəruri olan öz-özlüyündə səs deyil, bu sözü başqalarından ayırmağa imkan verən elə səs fərqləridir ki, məhz onlar mənanın daşıyıcısıdır” [Sössür: 2003, s. 222]. Sössür bunu rus dilindən gətirdiyi misalla əsaslandırır. O qeyd edir ki, yiyəlik halın cəmi *пук* heç bir konkret əlamət daşımır, *пукa* forması isə ona görə dəyərliliyə malikdir ki, başqa formalardan fərqlənir. Sössürün bu təlimi dilin leksik, qrammatik və fonetik sistemlərinin tədqiqində əhəmiyyətli rol oynayır. Ümumiyyətlə, mənasız işarə yoxdur.

Alman riyaziyyatçısı və filosofu Q. Frege məna və anlamı fərqləndirməyi təklif edir. İşarə anlam ifadə edir və əşyanı adlandırır (Fregeyə görə ‘məna’), verilmiş ifadənin köməyi ilə biz anlamı ifadə edirik və onun mənasını təyin edirik [Veysəlli F.Y. Semiotika. Studia Philologica. IV. – Bakı, Mütərcim, 2010].

Oqden və Riçards hesab edirlər pozision məna üçbucaq şəklində olan üç faktı ehtiva edir: referent, əlaqə və simvol. Bu halda məna bir tərəfdən insan şüurunda faktların hadisələrlə, digər tərəfdən isə onları təyin etmək üçün istifadə olunan simvollarla sözlərin əlaqəsidir. Onlar “Mənanın mənası” əsərlərində ingilis sözləri *mean* və *meaning* in 16 işlənmə məna-larını göstərirlər.

İ.R. Qalperin abstrakt anlayışlar haqqında konkret təsəvvürlərin hansı dil vasitələri ilə alınması sualına cavab vermək üçün *sözün leksik mənasının* (kursiv bizimdir - H.Q.) növləri-

ni aydınlaşdırmağı vacib hesab edir. O, üç məna növü göstərir:

- 1) Sözüň əşyavi-məntiqi mənası;
- 2) Sözüň nominativ mənası;
- 3) Sözüň emosional mənası.

'Məna' termininin sözüň leksik mənasından başqa qrammatik məna üçün də işlənməsinə diqqət yetirilir. Alimə görə, sözüň əşyavi-məntiqi mənası sərbəst və asılı olur. Sərbəst əşyavi-məntiqi mənalar sözüň başqa sözlərlə birləşməsindən asılı olmur. Asılı əşyavi-məntiqi mənalar müəyyən söz birləşmələrində törəmə və əsas olmaqla yaranır. Dilin lüğət tərkibində hələ möhkəmlənməyən, əsas məna ilə sıx bağlı olan əşyavi-məntiqi əlavə mənalar **məna çalarları** (kursiv bizimdir - H.Q.) adlandırılır. Məna çalarları sözüň məna strukturuna daxildir. İ.R.Qalperin keçici xarakter daçıyan və sözüň məna strukturuna daxil olmayan mənaları isə **kontekstual mənalar** (kursiv bizimdir - H.Q.) adlandırır. O, sözüň *kontekstual əşyavi-məntiqi mənalarını* digər *əşyavi-məntiqi mənalardan* fərqləndirir.

J.Vandriyes **affektiv** və **məntiqi məna** - ları fərqləndirir. O qeyd edir ki, istənilən dildə yalnız **affektiv məna** - ya (kursiv bizimdir - H.Q.) malik olan çox sayda kiçik sözlər vardır ki, onlar adi mənalarının əks mənalarında istifadə olunan, çox az məntiqi element ehtiva edirlər. Bəzən söhbət tək-cə sözlərdən deyil, feil, mübtəda və tamamlıq daxil edən ifadələrdən gedir. O, məntiqi ifadələrin affektiv ifadələrə çevrilə biləcəyini, sonda onların avtomatikləşməsinə və bu sonuncu mərhələnin yəni avtomatikləşmənin onları intellektual və affektiv məzmunun məhrum etdiyini düşünür. Beləliklə, affektivlik qrammatik dilə sirayət edir, ondan məntiqi məzmunu çıxarır və onu məhv edir.

G.Paul söz mənasının dəyişməsindən danışarkən **uzual və okkazial məna** terminlərindən istifadə edir. O yazır: "Uzual məna dedikdə, biz həmin dil birliyinin üzvü üçün bir sözüň məzmununu təşkil edən təsəvvürlərin cəmini başa düşəcəyik, okkazial məna dedikdə danışanın sözü tələffüz etdiyi anda onunla əlaqələndirdiyi və danışanın fikrincə, dinləyəninə öz növbəsində bu sözlə əlaqələndirəcəyi təsəvvürləri başa düşürük" [Paul: 1960, s. 94]. G.Paul okkazial mənanın uzual mənadan məzmununa görə daha zəngin olduğunu, sözüň okkazial istifadədə konkret, uzual istifadədə isə abstrakt bir şey ifadə etdiyini vurğulayır. O, okkazial istifadədə əksər sözlərin

həm konkret həm də abstrakt məna daşıya biləcəyini bildirməklə yanaşı, hələ də kifayət qədər konkretləşməyən **ayrı sözlərin** (bu konkretləşmə yalnız işlənmənin fərdi aktında mümkündür – kursiv bizimdir H.Q.) də mövcud olduğunu qeyd edir. Bu ayrı sözlərə şəxs, yiyəlik, işarə əvəzlilikləri; işarə zərfləri və xüsusi adlar daxildir. G.Paul xüsusi adların tək predmet bildirdiyini ancaq bir adın müxtəlif simalara və məkanlara məxsus ola biləcəyini uzual və okkazial mənalar arasındakı fərq kimi göstərir. Okkazial və uzual mənalar arasındakı digər vacib fərqi uzual planda sözüň çoxmənalı, okkazial planda isə birmənalı olması ilə əlaqələndirir.

Deskriptivizmin banisi L.Blumfeld "məna" anlayışına yanaşmada G.Paulun fikirlərindən bəhrələnərək semantikanın məna/işarə; məna/anlam kimi problemlərini həll etməyə çalışmışdır. L.Blumfelddə forma "ümumi mənanı" (general meaning) o halda reallaşdırır ki, onun tələffüz olunması üçün stimül olmuş əlamət onun dil mənasına müvafiq olan "distinktiv məna" (tipik stimül) ilə eyni olsun (məna "dil mənasına bərabərdir"). "Okkazial məna" (occasional meaning) termini artıq eyniliyin olmadığı hallarla əlaqələnilir: "... bəzən biz bu və ya digər formanı onun məna sahəsini kifayət qədər yaxşı əhatə edən situasiyalarda istifadə edirik, müqayisə edək, təriflər (a town is a large settlement of people" şəhər insanların iri yaşayış məntəqəsidir") və ya olduqca ümumi fikirlər (vertebrate animals have a head" onurğalı heyvanların başı var). Belə hallarda forma öz ümumi mənasında çıxış edir. Amma adətən, forma istənilən ayrıca sözlərdə daha konkret həyat hadisəsini əks etdirir.

Biz John Smith bumped his head "Con Smit başını əzib" dedikdə, head "baş" sözü bir konkret adamın başını nəzərdə tutur... Belə hallarda dil forması öz okkazial mənasında çıxış edir" [Blumfeld: 1968, s. 471-472].

Nəticə: Dildə məna və dilçilik məsələlərində mənanın rolu hər zaman diqqət mərkəzində olmalıdır. Üzvlənməmiş, qeyri-müəyyən məna anlayışından dil təhlilində bir meyar kimi istifadə etmək mümkün deyildir. Dilçi yalnız linqvistik məna ilə məşğul olmalıdır, ümumiyyətlə məna ilə yox. Linqvistik təhlildə mənanın nəzərə alınması qaçılmazdır, labüddür. Məna təhlil zamanı aşkar olunur. Buna görə də, həqiqi mənanı tapmaq üçün işlənmə məqamlarına təhlilə cəlb etmək vacibdir.

ƏDƏBİYYAT

1. A.M.Qurbanov. (1985). Müasir Azərbaycan ədəbi dili. Bakı, Maarif, 408 səh.
2. Koseriu E. (2006). Ümumi dilçiliyə giriş. Bakı, Mütərcim, 252 səh.
3. Layonz C. (2014). Linqvistik Semantika: Giriş. Bakı, 389 səh.
4. Sössür de F. (2003). Ümumi dilçilik kursu. Bakı, BDU nəşriyyatı, 408 səh.
5. Veysəlli F.Y. (2010). Semiotika. Studia Philologica. IV. – Bakı, Mütərcim, 336 səh.
6. А.Шафф. (1963). Введение в семантику. Москва, Иностранная литература, 377 с.
7. Блумфилд Л. (1968). Язык. Москва, Прогресс, 608 с.
8. Вандриес Ж. (1937). Язык. Лингвистическое введение в историю. Москва, Государственное социально – экономическое издательство, 409 с.
9. Гальперин И. Р. (1958). Очерки по стилистике английского языка. Москва, Издательство литературы на иностранных языках, 468 с.
10. Медникова Э. М. (1974). Значение слова и методы его описания. Москва, Высшая школа, 202 с.
11. Паул Г. (1960). Принципы истории языка. Москва, Иностранная литература, 502 с.
12. Grice H. P. Utterer's meaning, sentence meaning and word meaning. "Foundations of Language", 1968, v. 4, № 2.
13. Grice H. P. Utterer's meaning and intentions. "The Philosophical Review", 1969, v. 78, № 2
14. Ogden C. K. and Richards I. A. (1989). The Meaning of Meaning. Harcourt Brace Jovanovich, 363 p.

Heydar GULIYEV

INVESTIGATION OF "MEANING" PROBLEM

SUMMARY

While semantics has only recently talked about the meaning of the word, cognitive linguistics has taken on the meaning of language as a unit of mental representation, not only in terms of words but also in other language units. The problem of meaning, on the one hand, is related to the preservation of meaning, and on the other hand, the ways of expressing the attitude to the world. Our language proficiency allows us to understand what we mean by words. The word has two plans, like other language symbols. Expression plan and content plan. The word expression plan is usually called lexeme, and the content plan is lexical. The lexical concept is a product of thinking. The content of the word is the content plan. The function of language is to express ideas and to exchange ideas, using the meaning of language units. The idea that words express meaning is so central to the way we pre-theoretically take language to work, and its implications for theories of language and behaviour so great, that any study which attempts to address this question risks ending up in a linguistic and philosophical morass. So much has been said about so many aspects of word meaning. The notion of meaning and linguistic meaning are diverse and hence their definition rather problematic. This problem is apparent in the varied approach to analysis, description and definition. Scholars' approach to meaning and linguistic meaning differ. In this article we will try to clarify such issues.

Key words: *meaning, types of meaning, language value, cognitive meaning, shades of meaning, usual meaning, occasional meaning.*

Гейдар ГУЛИЕВ

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМЫ «ЗНАЧЕНИЕ»

РЕЗЮМЕ

В то время как семантика только недавно говорила о значении слова, когнитивная лингвистика приобрела значение языка как единицы ментального представления не только в терминах слов, но и в других языковых единицах. Проблема значения, с одной стороны, связана с сохранением смысла, а с другой стороны, с способами выражения отношения к миру. Наше знание языка позволяет нам понять, что мы подразумеваем под словами. Слово имеет два плана, как и другие языковые символы. План выражения и план содержания. План выражения слова обычно называется лексемой, а план содержания – лексической концепцией. Лексическая концепция – продукт мышления. Что вызвало споры это – план содержания слова. Функция языка – выражать идеи и обмениваться идеями, используя значение языковых единиц. Идея о том, что слова выражают значение, так важна для того, как мы теоретически принимаем язык к работе, и его значение для теорий языка и поведения настолько велико, что любое исследование, которое пытается решить этот вопрос, рискует оказаться в лингвистическом и философском смысле. Так много было сказано о многих аспектах значения слова. Понятие значения и лингвистическое значение разнообразны и, следовательно, их определение довольно проблематично. Эта проблема проявляется в разнообразном подходе к анализу, описанию и определению. Подход ученых к значению и языковому значению различаются. В этой статье мы постараемся прояснить такие вопросы.

Ключевые слова: *значение, типы значения, языковая ценность, когнитивное значение, оттенки значения, узуальное значение, окказиональное значение.*